

ФОРМУВАННЯ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Україна як будь-яка інша країна також слідує за новими тенденціями у навчання і постійно впроваджує інновації у навчальний процес. Нажаль не всі студенти можуть бути присутніми в аудиторіях через ситуацію в країні і тому дуже важливо, щоб кожен студент навчився працювати з літературою та конспектами самостійно. Індивідуалізація самостійної роботи студентів є одним з головних моментів гнучкого реагування освіти на потреби суспільства та людини за умов гуманізації освіти. Сучасні загальні наукові концепції щодо досвіду практичної діяльності закладів вищої освіти дозволяють констатувати, що індивідуалізація є однією із форм існування індивідів і включає як процеси формування та розвитку індивідуальності, так і процеси її самореалізації.

Стаття аналізує індивідуалізацію самостійної роботи студентів як одну з головних складових гнучкого реагування освіти на потреби суспільства та людини в умовах гуманізації освіти. В статті обґрунтовано доцільність застосування самостійної роботи для покращення знань студентів завдяки індивідуалізації навчання у сучасному середовищі, що органічно пов'язано з основними завданнями, які постають перед сучасними закладами вищої освіти. Описано, що різні визначення поняття «індивідуалізація» описують облік індивідуальності, цінності та неповторності кожної людини. Представлено три основних напрямки щодо індивідуалізації навчання у закладах вищої освіти (індивідуальний підхід при групових формах навчальної діяльності, який направлений на пізнавальну діяльність кожного студента; індивідуальний та індивідуально-диференційований підхід; поєднання індивідуальних, групових та фронтальних форм). Зазначено, що самостійна робота виконує певні функції в освіті та є невід'ємною складовою індивідуалізації навчання у закладах вищої освіти. Розроблено структурно-логічну схему індивідуалізації самостійної роботи студентів у закладах вищої освіти (мета, умови, принципи, взаємопов'язані та взаємозалежні компоненти, етапи, критерії та рівні результативності). Дана схема включає мету – підвищення результативності цієї роботи шляхом індивідуалізації навчання та включає.

Ключові слова: індивідуалізація навчання, самостійна робота, вивчення іноземної мови, результативність самостійної роботи, організація педагогічного процесу, розвиток особистості.

Постановка проблеми. У сучасному середовищі використання у процесі навчання самостійної роботи безпосередньо впливає на професійну підготовку студентів, що визначається багатofункціональністю цієї складової освіти та зумовлює стратегію педагогічного процесу, що передбачає різноманіття та взаємозв'язок усіх сторін діяльності, а також індивідуалізацію навчання як чинник розвитку творчого потенціалу здобувача вищої освіти. Тому індивідуалізація самостійної роботи студентів є одним з головних складових гнучкого реагування освіти на потреби суспільства та людини за умов гуманізації освіти.

Незважаючи на значущість проведених досліджень, проблема індивідуалізації самостійної роботи студентів має низку питань, що вимагають подальшого вивчення. Так, не визначено умови, що сприяють оптимальній організації цієї роботи, зокрема не розроблено критерії, що дозволяють судити про результативність індивідуалі-

зації навчання, слабо представлена система діагностики студентів. Можна побачити, що відсутні дослідження з виявлення специфіки індивідуалізованої самостійної роботи у процесі вивчення іноземної мови, іншими словами не завжди підбираються завдання, які адекватні рівню розвитку конкретного студента на кожному етапі вивчення іноземної мови. У реальному педагогічному процесі закладів вищої освіти існує протиріччя між необхідністю індивідуалізації самостійної роботи студентів у процесі вивчення іноземної мови та нерозробленістю педагогічних умов організації роботи. Відповідно, закладам вищої освіти необхідно швидко реагувати на нові виклики, зокрема розробляти інноваційні підходи до навчання на якісно новому рівні, які дозволять студентам обирати спосіб, прийоми, темп навчання при якому вони отримають максимальну користь виходячи з їх індивідуальних особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури показав відсутність єдиного підходу до трактування поняття «індивідуалізація навчання». Дане поняття застосовується у великій кількості сфер, а саме філософії, педагогіки, психології і, незважаючи на різницю в його визначенні, означає в кожному разі облік індивідуальності, цінності та неповторності кожної людини, а також створення умов для оптимального розвитку. Проте, деякі його особливості та ознаки розглянули у своїх працях такі автори, як В. В. Нестеренко, О. М. Корольок, С. М. Сергєєв, О. Л. Тамаркіна, Г. Терещук та інші. У сучасній педагогіці важливою передумовою розробки проблеми індивідуалізації навчальної діяльності послужили дослідження педагогів і психологів, які розглядають індивідуалізацію як важливу умову. Ці дослідження дозволяють перейти до розгляду проблеми індивідуалізації самостійної роботи студентів на якісно новому рівні, з урахуванням нових напрямів у дидактиці та педагогічній психології, принципів цілісності, системності, комплексності та особистісно орієнтованого підходу.

Метою статті є формування теоретико-методологічних засад індивідуалізації самостійної роботи студентів у процесі вивчення іноземної мови у закладах вищої освіти, що дозволить удосконалити теоретико-методичне забезпечення проблеми, що досліджується.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сучасні загальні наукові концепції щодо досвіду практичної діяльності закладів вищої освіти дозволяють констатувати, що індивідуалізація є однією із форм існування індивідів і включає як процеси формування та розвитку індивідуальності, так і процеси її самореалізації. У широкому значенні поняття «індивідуалізація» трактується як практична організація педагогічного процесу з ураху-

ванням принципу індивідуалізації, що будується на індивідуальному підході як дидактичному принципі у процесі навчання. Відповідно на передній план висувається уявлення про індивідуалізацію навчання як про систему індивідуалізованих способів та прийомів взаємозумовлених дій викладача та студента, яка як характерологічна ознака властива всім етапам навчальної діяльності. Деякі автори (Тамаркіна, 2018, с. 123; Терещук, 2017, с. 9; Нестеренко, 2011, с. 97) схильні до думки, що під індивідуалізацією навчання можна розглядати реалізацію принципу індивідуального підходу. Зокрема, на нашу думку, індивідуалізація є одним з провідних дидактичних принципів і є більш ширшим поняттям, яке передбачає діяльність викладача та студента на всіх етапах процесу навчання з урахуванням можливостей кожного студента.

Отже, відштовхуючись від вищезазначеної інформації сформуємо таке визначення індивідуалізації самостійної роботи студентів як система цілеспрямованих індивідуалізованих способів та прийомів її організації та управління, спрямована на підвищення її результативності.

В даний час керівництво закладів освіти постійно впроваджує у навчальний процес сучасні інноваційні підходи до структури та змісту освіти. Відповідно до цього процесу входить самостійна діяльність студента, а саме індивідуалізація навчання, яка здійснюється у трьох основних напрямках (рис. 1).

Як видно з рисунку 1 індивідуалізація навчання є необхідною умовою організації та управління самостійною роботою студентів, що дозволяє найповніше здійснювати розвиток творчих можливостей особистості та формувати одну з головних її рис – пізнавальну самостійність. Зараз коли у всьому світі майже всі застосовують дистанційну освіти самостійна діяльність є важ-

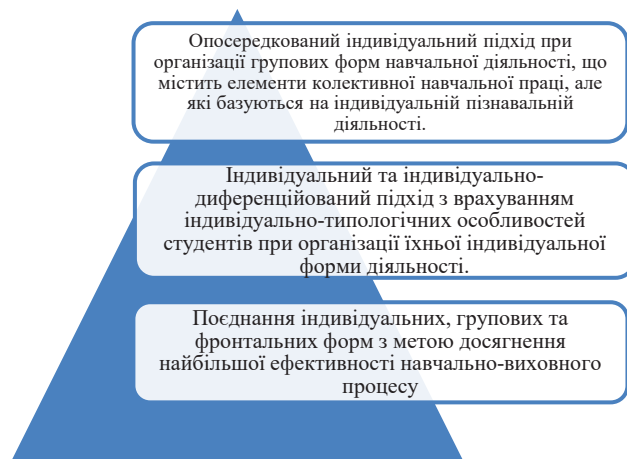

Рис. 1. Основні напрямки індивідуалізації навчання у закладах вищої освіти

ливим видом діяльності як учнів, так і студентів, так і людей які хочуть отримати додаткові знання з будь-якої сфери. Самостійна робота дуже часто асоціюється із самостійною діяльністю, що, на нашу думку, є неправомірним. Автор (Корольок; 2009) розглядає самостійну роботу з одного боку як навчальне завдання, тобто об'єкт діяльності студента, запропонований викладачем або програмованим посібником, з іншого – форма певного виду діяльності щодо виконання відповідного навчального завдання. Початковою точкою та ядром самостійної роботи є пізнавальне завдання. Кожне завдання полягає у підготовці до вирішення іншої, наступної за складністю та рівнем продуктивності, самостійності, так, як лише система вправ реалізує організацію та управління самостійною навчально-пізнавальною діяльністю студентів.

Зазначимо, що самостійна робота виконує певні функції, які необхідні здобувачу, а саме відбувається засвоєння матеріалу яке відповідає певній дидактичній меті; формуються знання, вміння та навички у здобувача, які необхідні для вирішення пізнавальних завдань; дозволяє здобувачу отримати навички знаходити самостійно цікавий матеріал для свого розвитку; самостійна робота є важливою умовою самоорганізації та самодисципліни здобувачів у оволодінні методами професійної діяльності.

Організація процесу індивідуалізації самостійної роботи студентів спирається на таку теорію, за якою розвиток особистості, її індивідуальних особливостей, можливостей, здібностей, інтересів, потреб, мотивів можливе лише тоді, коли зміст та складність вивченого матеріалу відповідають рівню актуального розвитку студента та є метою його пізнавальних дій (Нестеренко, 2011). Навчаючись дистанційно можна побачити, що студенти не завжди готові до такого навчання, їм важко налагодити даний процес та самостійно виконувати завдання. Це відбувається через низький рівень сформованих умінь, що зумовлюють її ефективність та результативність, а саме: умінь, пов'язаних із сприйняттям іншомовного навчального матеріалу (читання, письма, аудіювання, говоріння); умінь логічного оперування навчальним матеріалом (виділення основної думки, структурування матеріалу, порівняння, вміння робити висновки); організаційно-процесуальних (уміння ставити собі за мету, визначати завдання, знаходити спосіб діяльності); творчих умінь (вирішення проблем, творча робота) та рефлексивних умінь (співвідношення отриманого результату з поставленою метою) (Сергеев, 2015). Крім того, існують труднощі в організації індивідуалізованої самостійної роботи студентів серед викладачів, що веде до її низької результативності. Таким чином, теоретичний та практичний аналіз досліджуваної проблеми дозволяє розробити структурно-логічну

схему індивідуалізації самостійної роботи студентів, яка включає мету, умови функціонування, принципи, основні взаємозалежні компоненти, етапи, критерії (рис. 2).

Як видно з рисунку 2 індивідуалізація самостійної роботи студента включає мету, яка полягає в підвищенні результативності самостійної роботи з іноземної мови на основі принципу індивідуалізації навчального процесу задля підвищення знань студентів. Відповідно, викладачу важливо, щоб дана мета була досягнута і студент навчаючись самостійно отримував знання, які він зможе використати на практиці. Звісно для досягнення мети викладач повинен дотримуватись таких умов як педагогічна діагностика, особистісно-орієнтоване навчання іноземної мови, міждисциплінарна інтеграція, спадкоємність, система управління процесом індивідуалізації самостійної роботи студентів, координація аудиторної та позааудиторної самостійної роботи, що є дуже важливим в отриманні знань студентів.

При розробці структурно-логічної схеми досліджувались принципи, що лежать в основі її побудови, такі як динамічність, цілеспрямованість, комплектність, цілісність, безперервність. Саме вони відображають основні закономірності, у яких виражено потребу функціонування цієї схеми.

Далі перейдемо до компонентів індивідуалізації самостійної роботи, які включають: мотиваційний компонент (включає потреби, мотиви, пізнавальний і професійний інтерес до вивчення іноземної мови, які стимулюють на систематичне самостійне поповнення іншомовних умінь та навичок, а також уміння само мотивування своєї діяльності); організаційно-плануючий компонент (сформованість умінь, пов'язаних з організацією та плануванням самостійної роботи, які підвищують її продуктивність, активізують пізнавальні процеси та виробляють індивідуальний стиль діяльності); змістовно-діяльнісний компонент (забезпечує усвідомлення цілей навчання іноземної мови та значущості набутих умінь та навичок для подальшої професійної діяльності, а також оволодіння способами та прийомами самостійної діяльності, вміння орієнтуватися у цій діяльності, знання особливостей її здійснення); творчий компонент (характеризується здатністю до виконання продуктивних, інноваційних завдань, застосування іншомовних умінь та навичок у самостійній діяльності, а також готовністю до їх перенесення на вивчення інших дисциплін); рефлексивно-оцінний компонент (розвиток зовнішньої та внутрішньої форм самоконтролю та самооцінки як результатів самостійної діяльності та при необхідності їх подальшу корекцію критеріїв: розвиток внутрішньої мотивації до вивчення іноземної мови, сформованість умінь самостійної роботи, іншомовних умінь та навичок та сформованість

Рис. 2. Структурно-логічна схема індивідуалізації самостійної роботи навчання у закладах вищої освіти

компонентів індивідуалізації самостійної роботи студентів; рівнів результативності індивідуалізованої самостійної роботи студентів: адаптивного, репродуктивного, продуктивного, творчого).

Тож, перелічені компоненти є відокремленими та статичними, тобто вони перебувають у постійному руслі та взаємодії один з одним. В результаті такої взаємодії формуються інтегровані знання, вміння та навички, що забезпечують результативність самостійної роботи студентів.

Більш детально поговоримо про етапи, їх два: діагностичний та формуючий. Кожен з цих етапів має свою мету, завдання, гіпотезу, методи, засоби та передбачуваний результат. Говорячи про перший етап – діагностуючий, можна зрозуміти, що на цей етап стоїть діагностика індивідуальних, суб'єктних та особистісних властивостей кожного

студента. Зауважимо на індивідуальних властивостях студента, які включають особливості психічних явищ людини (процесів, станів, властивостей). В свою чергу, структура індивідуальності включає і властивості людини як суб'єкта діяльності, що характеризується не тільки сукупністю різних її видів, але і мірою їх продуктивності, яка визначається також і соціальними якостями. При діагностиці цих властивостей основна увага приділяється вивченню володіння методом розв'язання комунікативно-пізнавальних завдань, сформованістю у студентів навчальних умінь правильного та раціонального виконання. Зокрема, особистісні властивості зумовлені суспільними відносинами та становлять сутнісний бік людини. Вивчаючи іноземну мову студент сприймає комунікативно-пізнавальні завдання лише в тому разі, якщо

вони відповідають його потребам та інтересам як особистості (Педагогіка, 2006–2017). У зв'язку з цим визначається першорядна значимість особистісної індивідуалізації у процесі вивчення іноземної мови, тому що ці особливості вже пов'язані з мовленнєвою діяльністю через її соціальну функцію. З цією метою, розроблено індивідуалізовані завдання, які враховують: рівень знань, умінь та навичок з предмету, здатності до вивчення іноземної мови, вміння самостійної роботи, пізнавальних інтересів студента.

Наступним етапом є формулюючий, який поділяється на формування готовності студентів до виконання відтворювальних самостійних робіт з іноземної мови та формування готовності студентів до виконання творчих робіт. На першому відбувається формування готовності студентів до виконання відтворювальних самостійних робіт з іноземної мови. Для того, щоб зрозуміти, що саме може вплинути на якість отриманих знань, було виявлено фактори, що негативно впливають на організацію самостійної роботи: перевантаження студентів аудиторними заняттями задають шкоду самостійній роботі, тобто у студента немає чіткого плану виконання цієї роботи; зведення самостійної роботи до контролю без урахування сформованості прийомів та способів навчальної діяльності та ін. На нашу думку, виключення цих факторів, а також детальне вивчення мотиваційної сфери студентів створює сприятливі передумови для досягнення поставленої мети.

Метою наступного є формування готовності студентів до виконання творчих робіт, яке полягає у створенні індивідуального результату на основі іншомовних умінь та навичок, що виражається в самостійному вирішенні студентом комунікативних завдань, у практичному використанні знань та їх перенесення у нову ситуацію, що є передумовою на формування умінь самоосвітньої діяльності.

Далі опишемо критерії, які поділяються на внутрішню мотивацію та вміння самостійної роботи. Аналіз мотиваційної сфери студентів показує, що існує зовнішня мотивація (широка соціальна мотивація) та кілька різновидів внутрішньої мотивації (пов'язана з перспективним розвитком особистості, та комунікативних вмінь), організаційно-плануюча мотивація. Вивчення цього аспекту дозволяє будувати навчання, виходячи з потреб, інтересів студента та здійснювати розвиток внутрішньої мотивації.

Необхідно зробити акцент на педагогічних технологіях, які застосовують викладачі на аудиторних заняттях та для самостійної роботи, такі як (контекстне, проблемне, ігрове та диференційоване навчання), що забезпечують формування творчих умінь, особистісний розвиток студентів, що формуються найбільш успішно на основі

принципу індивідуалізації у процесі навчання. Реалізація технологій здійснюється у нерозривному зв'язку з соціокультурним аспектом. Його організація передбачає, що кожен має свою специфіку та зміст якого відображався в тематиці спілкування та іншомовних текстах, які представляють єдину систему за принципом наростання труднощів. Крім того, широко використовуються активні методи навчання. Окрім традиційних форм організації ігрової діяльності застосовується колективна форма, і навіть «спілкування у парах змінного складу», що дає можливість актуалізації потенціалу особистості, набуття умінь творчої діяльності (Бідюк, 2012; Овчарук, 2009).

Наступною невід'ємною складовою структурно-логічної схеми індивідуалізації самостійної роботи є вдосконалення умінь творчої діяльності на основі рефлексивної позиції студента. Припустимо, що при сформованих вміннях самостійної роботи значно підвищиться рівень розвитку внутрішньої мотивації до вивчення предмета, якщо студенти побачать реальну можливість застосування іншомовних умінь та навичок і якщо отримувана інформація буде особистісною, професійно значущою та цінною для них. Під особистою значимістю знань з іноземної мови, які отримуються під час виконання самостійних робіт (усвідомлення суспільної значущості предмета «Іноземна мова», переконаність у можливості практичної реалізації знань, отримуваних під час виконання самостійних робіт). Специфіка педагогічної діяльності педагога закладів вищої освіти полягає у тому, що він співпрацює з тією категорією студентів, яка має різноманітні загальні та професійні інтереси і яка потребує від нього не тільки володіння системою загальнокультурних, психолого-педагогічних знань, необхідних для організації й ефективної взаємодії в педагогічному процесі, а й спеціальних знань, необхідних для підготовки спеціалістів – професіоналів.

Тож, який потрібен бути результат дотримуючись наданої схеми індивідуалізації самостійної роботи: студент повинен бути готовий до практичного застосування іноземної мови на основі сформованості іншомовних умінь та навичок, умінь самостійної роботи студентів та внутрішньої мотивації до її вивчення.

Висновки. Виходячи з проведеного дослідження, можна зробити такі висновки, що проблема індивідуалізації самостійної роботи студентів найменш вивчена та досліджена саме в контексті дисципліни «Іноземна мова». Вирішити дану проблему можливо якщо в освітньому процесі закладів вищої освіти реалізовуватиметься принцип індивідуалізації в організації самостійної роботи, завдяки якому ефективно формуються установки на організацію осмисленого вчення, змінюються в позитивну сторону установки

знання як у цінність. Насамперед, індивідуалізація самостійної роботи студентів передбачає систему цілеспрямованих індивідуалізованих способів та прийомів її організації та управління, яка при ефективному її використанні направлена на підвищення її результативності.

Сконструйовано схему індивідуалізації самостійної роботи студентів у процесі вивчення іноземної мови. Основними педагогічними умовами реалізації даної схеми є: педагогічна діагностика, особистісно-орієнтоване навчання іноземної мови, міждисциплінарна інтеграція, наступність, система управління процесом індивідуалізації самостійною роботою студентів, координація аудиторної та позааудиторної самостійної роботи. Впроваджуючи індивідуалізацію самостійної роботи студентів у процес навчання іноземної мови та програми її реалізації дозволить підвищити рівень результативності самостійної роботи, виміряний на підставі критерій розвитку внутрішньої мотивації до вивчення іноземної мови, сформованості умінь самостійної роботи студентів, іншомовних умінь та навичок та компонентів індивідуалізованої самостійної роботи студентів.

Список використаної літератури:

1. Бідюк Н. М. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя філолога: зміст та структура. Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: *Збірник наукових праць третьої Міжнародної науково-практичної конференції (12–14 листопада 2012р.)*. Львів, 2012. С. 158–160.
2. Нестеренко В. В. Індивідуалізація самостійної роботи студентів заочної форми навчання. *Наука і освіта*. 2011. № 8 CIV. С. 97–99.
3. Королук О. М. Самостійна робота студентів коледжів як засіб формування особистості майбутнього фахівця. *Нові технології навчання : матеріали VI Міжнарод. наук.-метод. конф. «Духовно-моральне виховання і професіоналізм особистості в сучасних умовах»*, 30–31 жовт. 2009 р. К.-Вінниця, 2009. № 58. Ч. 1. С. 180–186.
4. Крат О. І. Компоненти системи навчання іноземної мови професійного спрямування через зміст професійної діяльності. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. 2011. № 2 (2). С. 69–74.
5. Овчарук О. О. Компетентісний підхід в освіті: загальноєвропейські підходи. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2009. № 5 (13). Режим доступу до журналу: <http://www.ime.edu.ua/em.html> (дата звернення: 3.02.2025).
6. Педагогіка. Індивідуалізація і диференціація навчання. *Бібліотека online*. 2006–2017. URL: <http://readbookz.com/book/172/5458.html> (дата звернення: 3.02.2025).
7. Сергєєв С. М., Рошупкін А. О. Урахування індивідуальних особливостей студентів у навчанні та вихованні. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. URL: <https://ap.uu.edu.ua/article/14> (дата звернення: 3.02.2025).
8. Тамаркіна О. Л. Індивідуалізація навчання як одна із важливих умов розвитку особистості студента. *Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів СНАУ*, (Суми, 20–21 квітня 2019 р.). Суми: СНАУ, 2019. Т. 2.
9. Терещук Г. Індивідуалізація навчання в контексті ідей концепції нової української школи. *Наукові записки. Серія: педагогіка*. 2017. № 2. С. 6–16.

Konjkova T. Formation of theoretical and methodological bases of individualisation of students' independent work in the process of learning a foreign language

Ukraine like any other country also follows new trends in education and constantly introduces innovations into the learning process. Unfortunately, not all students can be present in the classroom due to the situation in our country and therefore it is very important that each student learns to work with literature and notes independently. Individualisation of students' independent work is one of the main points of flexible response of education to the needs of society and individuals in the context of humanisation of education. Modern general scientific concepts the regarding of practical activities experience of higher education institutions allow us to state that individualisation which is one of the forms of existence of individuals and includes both the processes of formation and development of individuality and the processes of its self-realisation. The article analyses the individualisation of students' independent work as one of the main components of a flexible response of education to the needs of society and individuals in the context of the humanisation of education.

The article substantiates the expediency of using independent work to improve students' knowledge through individualisation of learning in the modern environment which is organically linked to the main tasks faced by modern higher education institutions. It is described that different definitions of the concept of individualisation describe the consideration of the individuality, value and uniqueness of each person. Three main areas of individualisation of learning in higher education institutions are presented (individual approach in group forms of learning activities aimed at the cognitive activity of each student; individual and individual-differentiated approach; combination of individual, group and frontal forms). It is noted that independent work performs the certain functions in education and is an integral part

of individualisation of learning in higher education institutions. It is developed a structural and logical scheme of individualisation of independent work in higher education institutions (purpose, conditions, principles, interrelated and interdependent components, stages, criteria and levels of performance). This scheme includes the goal of improving the effectiveness of this work through individualisation of learning.

Key words: *individualisation of learning, independent work, learning a foreign language, effectiveness of independent work, organisation of the pedagogical process, personal development.*